

1. EKONOMİ İLE İLGİLİ TERİMLER

1.1 İşletme

Mal ve hizmet üretimini gerçekleştiren teşebbüslere işletme denir.

Literatürde işletme ile ilgili pek çok tanım vardır:

- Üretimi sağlayan tüm imkânların planlı bir biçimde organize edilmesidir.
- Ekonomi prensiplerine uygun olarak teşebbüsün üretimde bulunmasıdır.
- Ekonomi prensiplerine uygun olarak faaliyet gösteren teknik bir üretim birimidir.
- Ekonomik mal veya hizmet üretmek için faaliyette bulunan kuruluştur.
- Belirli amaçların geliştirilmesi için çalışan sosyal bir yapıdır.
- İnsanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyette bulunan kuruluşlardır.
- İşletme, insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile para, araç-gereç, malzeme, hammadde, personel gibi faktörleri bilinçli ve sistemli bir şekilde bir araya getirerek ve bir takım faaliyetlerde bulunarak mal ve hizmet üreten iktisadi varlık veya birim şeklinde ifade edilebilir.

Çevremizde bulunan bir bakkal, bir fırın, buzdolabı veya televizyon satan bir mağaza, otomobil imâl eden bir fabrika, bir otel, bir otobüs firması, bir lokanta, bir sinema birer işletmedir.

Sonuç olarak işletme, insanların ihtiyaçlarını karşılayacak mal (yiyecek, giyecek, barınak, otomobil) ve hizmet(sağlık, eğitim, savunma, eğlence, seyahat) üreten bir organizasyon veya teknik bir çalışma birimidir.

Buna göre elektrik enerjisi ürününü,

1. Üreten kuruluşlar
2. Tüketicilere kadar ileten (ve iletmek için hizmet veren) kuruluşlar ve
3. Bununla ilgili karar alma birimleri de işletme olmaktadır.

İşletme yönetimini ve planlamasını hedef alan İŞLETME bilimi;

- hukuk
- ekonomi
- davranış bilimleri (sosyoloji, psikoloji)
- matematik
- istatistik

bilimleriyle iç içedir. (Dolayısıyla herhangi bir enerji kuruluşu veya santral için de bunlarla ilgili bilgiler gereklidir.)

İnsanların İhtiyaçlarını Gideren Mal ve Hizmetleri Kimler Meydana Getirmektedir?

İnsanların ihtiyaçları çoktur. İnsanın yaşamını sürdürmesi için; yemesi, içmesi, giyinmesi, barınması, dinlenmesi, çalışması, okuması, eğlenmesi gerekir. Bu ihtiyaçların karşılanması için; ekmek, et, peynir, sebze, meyve, su, ayakkabı, gömlek, elbise, ev, sinema, araç-gereç, kitap, gazete, defter, otomobil, ulaşım, haberleşme gibi çok çeşitli mal ve hizmet gereklidir. Binlerce sayıdaki mal ve hizmeti insanın kendisinin meydana getirmesi, yetiştirmesi ve hazır etmesi olanaksızdır. Çok sayıdaki bu mal ve hizmetler toplumda farklı kişiler ve kuruluşlar tarafından meydana getirilir, yetiştirilir veya hazır edilir. Böylece insanlar, başkalarının meydana getirdiği mal ve hizmetleri kullanarak ihtiyaçlarını giderirler.

İnsanların ihtiyaçlarını gideren mal ve hizmetleri İŞLETME adını verdiğimiz iktisadi birimler karşılar.

Mal ve hizmet üreten işletmelerin amaçları ne olabilir?

Birkaçını saydığımız ve çevremizde daha binlercesi var olan işletmelerin genel olarak amaçları;

1. *Kâr,*
2. *Topluma hizmet,*
3. *İşletmenin hayatının devam ettirilmesi, şeklinde sıralanabilir.*

Bu amaçlar birbiriyle ilgili ve birbirini tamamlayıcı özelliktedir. Amaçlardan birinin benimsenmesi diğerlerine yer verilmemesi söz konusu değildir. Ancak, öncelik sırası, işletme yönetimine ve koşullara göre değişir.

Kâr öncelikle amaç edinen işletmeler, topluma hizmeti gözden uzak tutmalar; durumunda uzun dönemde kâr amaçlarına ulaşamazlar, Topluma hizmeti öncelikle amaç edinen işletmelerin, bu hizmetlerini devamlı kılabilmek için, işletmenin hayatını devamlı kılacak araştırma, uzun vadeli planlama gibi faaliyetleri devam ettirmeleri, bunun da sağlanması için kâr etmeleri gereklidir.

FARKLI BİR YORUM

İşletme Anlamı

İşletmenin esas mahiyeti hakkındaki görüşler türlü bilgi kollarında başka başkadır:

Teknik nazarında işletme, prodüksiyon vasıtalarını bir araya toplayan teknik bir ünedir.

Hukuk ilmine göre, bir hükmü şahsiyet (sermaye şirketi)dir. Yahut da, mülkiyet problemleri ile olan ilgisi dolayısıyla, aynı haklar bölümünü ilgilendiren bir mefhumdur.

Genel ekonomi ilmi ise işletmeyi, ihtiyaçların karşılanması maksadı ile istihşâlde bulunulan yer olarak mütalâa eder. Bu gibi görüşlere işletme ekonomisi bilgisini meydana getiren incelemeler sırasında da rastlanmaktadır. Özel ekonomi bilgisi de işletmeyi, kâr sağlamaya yarayan faaliyetlerin vuku bulduğu, özel şahısların mülkiyetine dahil bir yer olarak mütalâa etmiştir. Bu yerlerde, imal yolu ile veya malları manipilasyonlara tabi tutmak veya sadece bekletmek suretiyle kıymet artışları sağlanır. Halbuki yeni anlayışa göre kıymet problemi artık işletme faaliyetlerinin ağırlık merkezini teşkil etmemektedir.

G. Fischer'e göre işletme, istihşâle yarayan alet ve vasıtaların planlı bir şekilde organize edilmesidir.

A. VValther işletmeyi, teşebbüsün iktisadilik prensi dahilinde prodüksiyonda bulunması diye tarif etmiştir.

Gutenberg'e nazaran işletme, iktisadilik prensibine göre faaliyette bulunan teknik bir prodüksiyon ünitesidir.

R. Seyffert'in anlayışına göre ise işletme, takip olunan türlü maksatların tahakkuk ettirilmesi istikametinde çalışan sosyal bir varlıktır. Seyffert'e göre işletmeler insanların faaliyet gösterdiği bütün alanlarda mevcuttur.

İşletme, iktisadi bir kıymet taşıyan mal ve hizmetlerin meydana getirilmesine yarayan iktisadi bir ünedir. Mesela imalatla uğraşan endüstri işletmeleri, malların toplanıp uygun bir şekilde dağıtılmasına yarayan ticaret işletmeleri, finansman işleri ile uğraşan bankalar, ulaştırma alanında çalışan münakale işletmeleri gibi.

İşletmeler, bir ekonomik sistem için gerekli olan iktisadi mal ve hizmetleri üreten kâr amaçlı kuruluşlardır. Mal ve hizmetlerin üretildiği ve pazarlandığı her yerde işletme faaliyetleri söz konusudur. Bazı işletmeler fiziki mal üretirler (bisiklet, hazır giyim, meyve suyu vb.)

İşletmenin Kurulması Aşamaları

Yatırım: Bir işletmenin kurulması “yatırım” adını alır. İşletmenin kurulmasında

- a) Kuruluş öncesi çalışmalar,
- b) Kuruluş çalışmaları,
- c) İşletmeye alma aşamalarından geçilir.

a) Kuruluş Öncesi Çalışmalar

Ekonomik Araştırma	- Talep tahmini	
	- Kapasite tayini	(Santral kapasitesi)
	- Kuruluş yeri seçimi	(Santral alanı)
Yasal Araştırma	- İşletmenin yasal türü	
	- Devlet desteğinin araştırılması	
	- Alınması gereken izinler	
Mali Araştırma	- Sermaye	
	- Krediler	
	- Finansman sağlanması	
Teknik Araştırma	- En uygun teknoloji	
	- Teknik özelliklerin belirlenmesi	(Ünite Sayısı)
Yatırım Kararını Verme		

b) Kuruluş Çalışmaları

Yatırımı Gerçekleştirme (Yapım Aşaması)

c) İşletmeye Alma

Deneme Üretimi

İşletmelerin Sınıflandırılması

Bir konunun bilimsel olarak ele alınmasında sınıflama önem taşır. Bilimsellik, tanımlanmış, sınıflanmış bilgi demektir. İşletmeleri değişik görüşlere, yaklaşımlara göre sınıflandırabiliriz. Bu şekilde işletmeleri daha yakından tanımak, özelliklerini sınıflamak ve sorunlarına farklı çözümler üretmek mümkün olur.

İşletmeler çeşitli şekillerde sınıflandırılırlar. Bu sınıflandırmalarda çeşitli özellikleri göz önüne alınabilir:

	<u>İşletmeler</u>	<u>Elk.En.Sistemleri</u>
Üretim Araçlarının Mülkiyetine Göre	özel	X
	devlet	X
	karma	X
	(Bazen:Yabancı Sermayeli)	
Hukuki Yapılarına Göre	tek başına yapılan	X (Devlet)
	ortaklık ile kurulan	X
Büyükliklerine Göre	küçük	
	orta	
	büyük	X
Kuruluş Amaçlarına Göre	sürekli	X
	geçici	
İş Bölümleri Uygulaması	olan	X
	olmayan	
Risk Faktörü	bulunan	X
	bulunmayan	

İlave olarak şu şekilde de sınıflandırmalar yapılabilir:

- Mal ve hizmet türüne göre (Dayanıklı, dayanıksız malz. üreten işletmeler)
- Üretimde makine/insan kullanımına göre
- Tüketici türüne göre
- Riske katlanma derecelerine göre
- Tek başlarına veya birlikler kurarak çalışmalarına göre vb.
- Alıcıların çeşidine göre (Endüstri Malı üretenler, En son tüketici için mal üretenler)

Mal ve Hizmet Türlerine Göre

Bir tanıma göre işletmeler ürettikleri mal çeşidine göre ikiye ayrılabilir:

- Dayanıklı mal üretenler
- Dayanıksız mal üretenler

Makine, TV, çamaşır makinesi, buzdolabı, elbise, mobilya vb. dayanıklı mal sayılırlar. Bazı mallar uzun süre kullanılabilirler. Yiyecek ve içecek maddeleri, sigara, kibrit, vb. dayanıksız mallardır, kısa sürede tüketilirler. İşletmeler, ortaya çıkardıkları mal ve hizmetlerin türüne veya faaliyet konularına göre de sınıflandırılabilir.

Bazı yazarlar ise işletmeleri üç grupta toplarlar:

- Sanayi
- Hizmet
- Tarım

Uluslar arası standartlara göre işletmeler dokuz ana grupta toplanır:

- Tarım, orman, avcılık ve balıkçılık
- Madencilik
- İmalat sanayi
- Yapı
- Alt yapı ve sağlık işletmeleri
- Ticaret
- Taşıma ve depolama
- Hizmet
- Diğer

Bu gruplar da kendi aralarında alt gruplara ayrılabilir. Söz gelişi, imalât-sanayi işletmeleri dokuma, metal, gıda, toprak vb. alt gruplara ayrılabilir. Ticaret işletmeleri toptan ve perakende ticaret olarak ikiye ayrılabilir. Hizmet işletmeleri eğitim, bankacılık, sigortacılık, eğlence vb. alt gruplara bölünebilir.

Mal ve hizmet türlerine göre işletmeler kaç türlü sınıflanabilir?

Üretim Araçlarının Mülkiyetine Göre

Sermayenin kime ait olduğuna göre işletmeler üç gruba ayrılır:

- Özel
- Kamu
- Karma

Özel işletmelerde sermayenin tamamı veya büyük bölümü özel kişilerindir. **Kamu** işletmelerinde ise sermayenin tamamı veya çoğunluğu kamu tüzel kişiliğine aittir. **Karma** işletmeler ise özel ve kamu tüzel kişilerinin birlikte kurdukları işletmelerdir. Kamu işletmeleri devlete, özel idarelere veya belediyelere ait olabilir. Bazı yazarlar bu sınıflamaya **yabancı sermayeli** işletmeleri de eklemektedirler.

Hukuki Örgütlenmelerine Göre

İşletmelerin hukuki şekilleri esas alınarak işletmeler **tek kişi işletmeleri ve ortaklıklar** olarak ikiye ayrılırlar. Ortaklıklar (şirketler) da **adi ortaklıklar ve ticaret ortaklıkları** olarak ayrılabilir. Ticaret ortaklıkları da kendi aralarında alt gruplara ayrılırlar:

- Tek kişi işletmeleri
- Ortaklıklar (şirketler)
- Adi ortaklıklar
- Ticaret ortaklıkları
- Kişi (şahıs) ortaklıkları (kollektif, komandit)
- Sermaye ortaklıkları (limited, anonim)

işletmelerin hukuki şekilleri muhasebe ve hukuk derslerinde geniş bir şekilde ele alınacaktır.

Üretimde Makine/İnsan Kullanımına Göre

İşletmelerde **teknoloji yoğunluğu**, makine kullanımından robotlaşmaya kadar uzanır. Bu tür işletmelerde teknolojiye büyük yatırım yapılır. Beyaz eşya, otomobil, içecek vb. tesisler bu işletmelere örnek olarak gösterilebilir. Bazı işletmelerde ise **el emeği** yoğunluk taşır. Bunlara örnek olarak ayakkabı, hediyelik eşya, halıcılık sayılabilir.

Alıcıların Çeşidine Göre

Alıcıların çeşidine göre işletmeler iki grupta toplanabilir:

- Endüstri malı üretenler,
- En son tüketiciler için mal üretenler.

Bir işletme ayakkabı sanayiinde kullanılan makineleri üretilip satıyorsa, müşterileri ayakkabı üreticileri olacaktır. Ayakkabı imalatçılarının müşterileri ise en son tüketicilerdir. Endüstri (sanayi, üretim) malı üretenlerin müşterileri ile tüketim malı üretenlerin hitap ettikleri kitleler farklı olduğu için pazarlama faaliyetleri de farklı olacaktır.

Büyükliklerine Göre

İşletmeler büyüklüklerine göre de sınıflara ayrılırlar. Her bir grupta yer alan işletmelerin farklı özelliklerini ortaya çıkararak, sorunlarına farklı çözümler geliştirmek için kullanılan bir sınıflamadır. Genelde işletmeler **büyükliklerine** göre dörde ayrılır:

- Küçük
- Orta
- Büyük
- Dev

Büyüklüğü tespit ederken bazı ölçülerden yararlanılır. Çalışanların sayısı, satış miktarı, sermaye, kurulu güç, yatak sayısı, koltuk sayısı, üretim miktarı vb. bu ölçülerden bazılarıdır. Bazı yazarlar ise birden fazla ölçüyü birlikte kullanarak büyüklükleri sınıflama yoluna giderler.

Yukarıda anlatılanlar dışında işletmeler riske katlanma derecelerine göre riske katlanan (üretim ve pazarlama şirketleri) ve riske katlanmayan (komisyoncular) işletmeler olarak sınıflanabilir. Ayrıca işletmeler tek başlarına çalışanlar ve birliklerde yer alanlar şeklinde de ikiye ayrılabilirler. Çoğu tekeli sonuçlar doğuran bu birleşme şekilleri içinde karteller, tröstler, vb. yer alır.

ÖZET: İşletme amaçları genel ve özel olmak üzere ikiye ayrılır. Genel amaçlar kâr, sosyal sorumluluk ile varlığını sürdürme ve büyümedir. Özel amaçlar ise genel amaçları destekleyen, genel amaçlara ulaşmak için araç olarak da kullanılabilecek hedeflerdir. Değişen çevre koşullarına göre amaçlara verilen öncelik sırası da değişecektir.

İşletmenin var olmasını sağlayan kişiler ile işletmenin varlığını sürdürmesinde etkili rol oynayan çıkar gruplarının işletmeden beklentileri vardır, işletmenin başarısı bu çıkar gruplarının isteklerinin karşılanma oranlarına bağlıdır. İşletme yöneticisi bu çıkar gruplarının beklentilerini işletme çıkarlarıyla dengelemek zorundadır.

İşletmeleri daha iyi tanımak, ortak yönlerini ortaya çıkarmak ve genellemeler yapmak için sınıflara ayırmak gerekir. Bu sınıflandırmalar mal ve hizmet türünden büyüklüklere kadar uzanan farklı açılardan yapılabilir. Bu şekilde işletmelerin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarılmaya çalışılır.

Çıkar grupları: İşletmeler tarafından etkilenen ve/veya işletmelerin etkilediği kişiler veya gruplar.

Sosyal sorumluluk: İşletmelerin toplumsal sorunlara eğilme gereğidir. İşletmelerin faaliyette bulundukları çevredeki sorunlara duyarlı olmaları.

1.2 Amortisman

Bir işletme, belirli bir mamul üreterek veya bir hizmet yaparak kâr elde etmek üzere kurulur. Bu amaçlarla işletmelerin işlevlerini yerine getirebilmeleri için işletmenin türüne göre **bina, makine, tesis ve diğer araç-gereçlere ihtiyaç duyulabilir**. Mal ve hizmet üretimi için satın alınan ürün veya ilgili kuruluştaki yapılan yatırım unsurlarına “sabit yatırım” denir. Sabit yatırım malları, mal veya hizmet üretimi sırasında kullanılır ancak hemen tükenmezler. Sabit yatırım **mallarının cinsine ve kullanma şartlarına göre kullanımları, üretime katkıları uzun yıllar devam edebilir**.

“İşletmelerde bir yıldan fazla kullanılan”, yıpranmaya, aşınmaya veya kıymetten düşmeye maruz bulunan taşınmaz mallarla tesis ve makineler, taşıtlar, alet-edavat, tefrişat ve demirbaşların **değerlerinin kullanılabilecekleri süre zarfında sıfırlanması** ve her yıl eskime payı olarak ayrılan değer o yılki amortisman gideri olarak hesap dönemi giderlerine aktarılmasına “amortisman” denir.

İşletmeye ait sabit tesisler ve içindeki dayanıklı donanım her yıl değer kaybeder. **Amortisman, değer azalması olarak da tanımlanabilir**. Bu değer, piyasa değerinde azalma veya kullanma değerindeki azalmadır.

Örneğin, elektronik hesap makinesi piyasaya sürüldüğü için mekanik hesap makinesi çok yeni olsa bile bir piyasa değerine sahip değildir. Zamanla aşınan parçalar, verim düşümü ve bakım-parça masrafları nedeniyle kullanma değerinde azalma olur.

Her yıl sabit tesisler, otomobiller, alet-edavat, tefrişat ve makinelerin değerlerinden devre maliyetlerine eklenmek üzere indirilen miktara “amortisman” denir.

Başka bir deyişle, sabit tesisler iş göremez duruma geldiğinde bunların yerine yenilerinin alınabilmesi için her yıl belli bir miktar para ayırmak (bir fon oluşturmak) gerekir ki bu paraya “amortisman” denir.

Bir Yıldan Fazla Kullanılma Şartı:

İktisadi değerlerin amortisman konusu olabilmesi için bir yıldan fazla işletmede kullanılması gerekmektedir. Bir yıldan az bir süre içinde birden fazla üretim için kullanılmış olsa bile, o yatırım tutarı, hesap dönemi giderlerine katılır.

İktisadi Varlığın Alt Sınırı:

Vergi Usul Kanunu' nun 313. maddesini değiştiren 3239 sayılı kanunun 37. maddesine göre, bir iktisadi varlığın amortismanına tabi tutulabilmesi için, **iktisadi varlığın değerinin alt sınırı**, Maliye Bakanlığı' nca tespit ve Resmi Gazete' de ilan edilmektedir.

İnşaat Halindeki Binalarda ve Yapılmakta olan Makine ve Tesislerde Amortisman Uygulaması

İnşaat halindeki bina ve benzeri yapılar kullanılmaya hazır hale gelmeden önce amortisman ayarlaması söz konusu olamaz. Ancak bir katı veya bir bölümünün inşaatı biter ve kullanılmaya hazır hale gelirse o bölümün maliyeti üzerinden ilgili hesaba kayıt yaptırılarak amortisman ayrılabilir.

Yapılmakta olan makine ve tesisler de yapılmış ve kullanılmaya hazır hale gelmişlerse bunların maliyetleri tespit edilir ve ilgili aktif hesaplara kaydedilirler. Ve amortismanına tabi tutulabilirler.

Arazi ve Arsalarda Amortisman Ayrılamayacağı Konusu

Vergi Usul Kanunu (VUK)'un 314. maddesine göre arazi ve arsalar amortisman konusu olamaz. Ancak arsa üstüne bina yapılmışsa bina ile ilgili kısmının tutarı bina maliyetine eklenerek amortismanına tabi tutulur. (Araziler için ekonomik yıl dşlmediğinden değeri artsın ya da azalsın bir fon ayrılamaz, yani arazi amorti edilemez.)

Yatırımların Teşviki Amacıyla Verilen Teşvik Primlerinde Amortisman Konusu

Sabit Sermaye Yatırımlarının zendirilmesi ve Yönlendirilmesi için, verilen teşvik primlerinin tutarı ilgili yatırım tutarından düşüldükten sonra yatırım, kalan değeri üzerinden amortismanına tabi tutulur.

Amortismanın gelir vergisi hesaplamada önemli bir yeri vardır.

Amortisman Hesabı

Amortisman hesaplarında  değer kullanılır:

1. Amortismanına tabi varlığın MALİYETİ (P)
2. Amortismanına tabi varlığın EKONOMİK ÖMRÜ / HİZMET SRESİ (N)
3. Amortismanına tabi varlığın ekonomik ömrü sonunda HURDA DEğERİ (H)

Maliyet değerleri bilinir ve Hurda değerleri de tahmin edilebilir fakat Ekonomik mr tahmini zordur. Bunlar için rehber-örnek ekonomik ömürler verilmiştir. Türkiye’de bu değerler kanun ve yönetmeliklerle belirlenir.

ARAZİ VE BİNALAR	Amortisman Oranları (%)
A-BİNALAR	
a) Ticari, sınav, zirai, mesleki işletmelerin idare binaları ile sağlık ve sosyal hizmetlerinde kullandıkları binalar ticarethane, muayenehane, yazıhane, banka, sigorta, pansiyon, otel, okul, hamam, banyo binaları, tiyatro vb. eğlence yerleri, depo, ardiye, kapalı spor sahaları binaları, spor sahalarındaki tribünler vb. hizmetlere tahsis olunan sair binalar, ikamete mahsus ev, apartman ve emsali binalar.....	2
Yarı kargir, yarı ahşap (Ahşap yapılar üzerine beton ve emsalini püskürtmek suretiyle yapılmış binalar dahil).....	3
Ahşap ve kerpiç binalar.....	4
Galip malzemesi sa, çinko, teneke olan muvakkat barakalar, inşaat şantiye binaları, mevsimlik faaliyette bulunan sinema, gazino ve emsali yerlerdeki cam veya ahşap tesisler vb.....	6
Galip malzemesi cam olan binalar (sera, depo ve tesisler) vb.....	5
Sarnılar vb.....	2
Tanklar: İspirto ve saire tankları.....	5
Asit tankları.....	10
b) Fabrika, atölye, istasyon, terminal, garaj, hangar, kantar dairesi, kazan dairesi, pompa dairesi, elektrik santral binaları ile emsali hizmetlere mahsus binalar:	4
Beton, kargir, demir ve elik binalar.....	5
Yarı kargir binalar.....	6
Ahşap binalar.....	8
Kerpiç binalar.....	10